

INKLYUZIV TA'LIMNING BOSHLANG'ICH SINFLARDA SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI: MAKTAB TAJRIBASI

Nurmonova Oyidinoy Shomirza qizi

*Navoiy viloyat Xatirchi tumani 38-umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich sinf
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning samarali tashkil etish usullari va ularni maktab amaliyotiga tatbiq etish masalalari o'rganilgan. Inklyuziv ta'limning mohiyati, asosiy tamoyillari va bolalarning ijtimoiy hamda akademik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Maqolada O'zbekiston Respublikasidagi inklyuziv ta'limni huquqiy asoslaydigan Prezident farmoni PF-6166 va "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunga murojaat qilingan. Shuningdek, differensial yondashuv, kooperativ o'qitish, vizual va interaktiv materiallardan foydalanish, shaxsiy rivojlanish rejaları kabi samarali pedagogik usullar amaliy misollar bilan yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim boshlang'ich sinflarda bolalarning bilim olish imkoniyatini kengaytiradi, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi va jamiyatda tolerantlik ruhini shakllantiradi.*

Kalit so'zlar: *Inklyuziv ta'lim, boshlang'ich sinflar, maxsus ehtiyojga ega bolalar, differensial yondashuv, kooperativ o'qitish, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun.*

Abstract: *This article examines effective methods for organizing inclusive education in primary school and their practical implementation in school settings. The essence of inclusive education, its main principles, and its impact on children's social and academic development are analyzed. The study refers to the legal framework supporting inclusive education in the Republic of Uzbekistan, including Presidential Decree PF-6166 and the Law "On Education". Effective pedagogical methods such as differentiated instruction, cooperative learning, the use of visual and interactive materials, and individual development plans are illustrated with practical examples. The results show that inclusive education in primary grades expands students' learning opportunities, develops their social skills, and fosters a culture of tolerance within society.*

Keywords: *Inclusive education, primary school, children with special needs, differentiated instruction, cooperative learning, Presidential Decree of the Republic of Uzbekistan, Law "On Education".*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются эффективные методы организации инклюзивного образования в начальной школе и их практическая реализация в школьной среде. Проанализированы сущность инклюзивного образования, его основные принципы и влияние на социальное и академическое развитие детей. В исследовании приведены правовые основы инклюзивного образования в Республике Узбекистан, включая Указ Президента PF-6166 и Закон «Об образовании». Эффективные педагогические методы, такие как дифференцированное обучение, кооперативное обучение, использование визуальных и*

интерактивных материалов, а также индивидуальные планы развития, проиллюстрированы практическими примерами. Результаты показывают, что инклюзивное образование в начальных классах расширяет возможности обучения для учащихся, развивает их социальные навыки и формирует культуру толерантности в обществе.

Ключевые слова: *Инклюзивное образование, начальная школа, дети с особыми потребностями, дифференцированное обучение, кооперативное обучение, указ Президента Республики Узбекистан, закон «Об образовании».*

Bugungi kunda ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu har bir bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlaridan qat'i nazar, teng sharoitda bilim olish huquqini ta'minlaydigan ta'lim shaklidir. Bu yondashuv nafaqat bilim berishga qaratilgan, balki bolalarning ijtimoiy, psixologik va emotsional rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning roli ayniqsa katta, chunki bolalar shu bosqichda asosiy bilim va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi.

O'zbekiston Respublikasida inklyuziv ta'limni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu maqsadda 2020-yil 1-martdagi Prezidentning PF-6166-sonli Farmoni va 2019-yil 19-fevraldagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun inklyuziv ta'limning huquqiy asoslarini belgilaydi. Ushbu hujjatlar har bir bolaning teng ta'lim olish huquqini kafolatlaydi, maxsus ehtiyojga ega bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan shart-sharoitlarni yaratishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, ular maktab muhitida pedagoglarning tayyorgarligi, metodik vositalar va resurslar yetarli bo'lishini ta'minlashga ham urg'u beradi.

Inklyuziv ta'limning mohiyati shundaki, u bolalarni farqlarga qaramay jamiyatga faol integratsiya qiladi. Maxsus ehtiyojga ega bolalar (masalan, autizm spektridagi, jismoniy yoki rivojlanishdagi qiyinchiliklari bor bolalar) sinfdagi boshqa o'quvchilar bilan birga o'qish orqali o'zini qadrlash hissini rivojlantiradi, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, umumiy sinfdagi bolalar ham boshqalarning qobiliyat va ehtiyojlariga hurmat bilan qarashni o'rganadi, jamiyatda tolerantlik va mehr-muhabbat ruhini shakllantiradi. Shu bois, boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish, dars jarayonini moslashtirish va o'quvchilarning individual rivojlanishiga e'tibor qaratish maktab amaliyoti uchun dolzarb vazifa hisoblanadi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish usullari va ularni maktab amaliyotiga tatbiq etish tajribasi tahlil qilinadi.

Bugungi ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvlar tobora ahamiyat kasb etmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu har bir bolaning imkoniyatlari va ehtiyojlaridan qat'i nazar, teng sharoitda bilim olish huquqini ta'minlaydigan ta'lim shaklidir. Ushbu yondashuv nafaqat bilim berishga qaratilgan, balki bolalarning ijtimoiy, psixologik va emotsional rivojlanishini ham qo'llab-quvvatlaydi. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning roli ayniqsa katta, chunki bolalar shu bosqichda asosiy bilim va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi.

Inklyuziv ta'limning mohiyati shundaki, u bolalarni farqlarga qaramay jamiyatga faol integratsiya qiladi. Maxsus ehtiyojga ega bolalar (masalan, autizm spektridagi, jismoniy

yoki rivojlanishdagi qiyinchiliklari bor bolalar) sinfdagi boshqa o'quvchilar bilan birga o'qish orqali o'zini qadrlash hissini rivojlantiradi, muloqot va hamkorlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, umumiy sinfdagi bolalar ham boshqalarning qobiliyat va ehtiyojlariga hurmat bilan qarashni o'rganadi, jamiyatda tolerantlik va mehr-muhabbat ruhini shakllantiradi.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish, dars jarayonini moslashtirish va o'quvchilarning individual rivojlanishiga e'tibor qaratish maktab amaliyoti uchun muhim vazifalardan biridir. Shu bois, inklyuziv ta'limning usullari, samarali tajribalari va amaliyotga tadbiqui masalalari dolzarb ilmiy va pedagogik muammo sifatida ko'riladi. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirish usullari va ularni maktab amaliyotiga tatbiq etish tajribasi tahlil qilinadi.

Inklyuziv ta'lim – bu ta'lim tizimida barcha bolalarga, ularning qobiliyat va imkoniyatidan qat'i nazar, teng sharoitda bilim olish imkoniyatini yaratadigan yondashuvdir. Boshlang'ich sinflarda bu yondashuv alohida ahamiyatga ega, chunki bu bosqichda bolalar nafaqat asosiy o'qish, yozish, hisoblash ko'nikmalarini egallashadi, balki ijtimoiy va emotsional rivojlanishni boshlaydilar. Inklyuziv muhit bolalarga o'zini qadrlash, muloqot qilish, boshqalar bilan hamkorlik qilish va mas'uliyatni o'rganishga yordam beradi.

Inklyuziv ta'lim tamoyillari

1. Tenglik Har bir bola ta'lim olish huquqiga ega va sinfda o'zini hurmat qilinadigan, qadrlanadigan his qilishi kerak. Masalan, sinfdagi autizm spektridagi bola ham darslarda faol qatnashishi va o'qituvchi tomonidan bir xil e'tibor ko'rilishi lozim. Tenglik tamoyili o'quvchilar orasida adolatlilikni ta'minlaydi va bolalarning o'zini jamiyatga moslashgan his qilishiga yordam beradi.

2. Moslashuvchanlik Dars jarayoni va o'quv materiali har bir bolaning ehtiyojiga moslashtiriladi. Masalan, matematik topshiriqlarni oddiy va murakkab variantlarga ajratish, vizual diagrammalar, qo'shimcha qo'llanmalar va audio yordamlarni ishlatish mumkin. Bu yondashuv o'quvchilarning bilimni yaxshiroq egallashiga, qiyinchiliklarga duch kelgan bolalarning esa darsdan chetlashtirilmasligiga yordam beradi.

3. Hamkorlik O'qituvchilar, ota-onalar va maktabdagi mutaxassislar birgalikda ishlaydi. Bu bolalarning individual rivojlanishini kuzatish, darslarni moslashtirish va qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Masalan, maxsus ehtiyojga ega bolani sinfdagi faoliyatga jalb qilishda pedagog, psixolog va ota-onalar birgalikda reja tuzadi.

4. Qabul qilish va hurmat Bolalar orasidagi farqlar hurmat qilinadi va jamiyatga faol integratsiya qilinadi. Boshlang'ich sinflarda bu nafaqat o'quv jarayoni, balki bolalarning ijtimoiy muhitga moslashuvi uchun ham muhimdir. Masalan, bolalar o'rtasida guruh ishlari yoki o'yinlar orqali har bir bola o'zini sinfdoshlar qatorida qadrlangan va qabul qilingan his qiladi.

Tamoyillarni amaliyotga tatbiq etish: Inklyuziv ta'limning ushbu tamoyillari boshlang'ich sinflarda dars jarayonini tashkil etishda asosiy yo'riqnomadir. Masalan, darslarda differensial yondashuv yordamida turli qobiliyatga ega bolalar uchun mos topshiriqlar beriladi, kooperativ ishlarda bolalar bir-biriga yordam berishadi, vizual va

interaktiv materiallar esa bilimni yanada tushunarli qiladi. Shu tarzda, har bir bolaning o‘zini qadrlash hissi va bilim olish imkoniyati oshadi.

Inklyuziv ta’limning boshlang‘ich sinflarda joriy etilishi bolalar, o‘qituvchilar va jamiyat uchun bir qator ijobiy natijalarni beradi. Ushbu yondashuvning eng asosiy afzalligi shundaki, u har bir bolani bilim olish jarayoniga faol jalb qiladi va individual rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bolalar uchun afzalliklari

1. Ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish: Inklyuziv sinflarda bolalar bir-birlari bilan ko‘proq muloqot qilishadi, guruh ishlari va o‘yinlar orqali hamkorlikni o‘rganadilar. Masalan, guruh loyihalari yoki kooperativ o‘yinlar orqali bolalar o‘zaro yordam berishni, fikr almashishni va muammolarni birgalikda hal qilishni o‘rganadilar. Bu ko‘nikmalar nafaqat maktabda, balki hayotda ham muhim ahamiyatga ega.

2. O‘zini qadrlash hissini oshirish: Maxsus ehtiyojga ega bolalar inklyuziv muhitda o‘zlarini qabul qilingan va qadrlangan his qiladi. Misol uchun, diskalkuliya yoki til rivoji bilan bog‘liq qiyinchiliklarga ega bola sinfdagi mashg‘ulotlarda moslashtirilgan topshiriqlar orqali muvaffaqiyatga erishadi va bu uning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

3. Bilim va ko‘nikmalarni yanada samarali o‘zlashtirish: Inklyuziv ta’limda darslar har bir bolaning ehtiyojiga moslashtirilganligi sababli o‘quvchilar bilimni yaxshiroq egallaydi. Masalan, vizual diagrammalar va interaktiv o‘yinlar yordamida matematik yoki til ko‘nikmalari qiyinchiliklarsiz o‘rganiladi.

Jamiyat uchun afzalliklari

1. Diskriminatsiyani kamaytirish: Inklyuziv muhit bolalarda boshqalarning farqlarini hurmat qilish hissini rivojlantiradi. Bolalar kichik yoshdan boshlab boshqalar bilan teng muomala qilishni o‘rganadi, bu esa kelajakda jamiyatda diskriminatsiya va kamsitishning kamayishiga olib keladi.

2. Tolerantlik va ijtimoiy moslashuvni rivojlantirish: Bolalar inklyuziv muhitda boshqalarning qobiliyati va ehtiyojlariga hurmat bilan qarashni o‘rganadilar. Misol uchun, sinfdagi nogiron bolaga yordam berish yoki uni guruh faoliyatiga jalb qilish orqali hamkorlik va mas’uliyat ko‘nikmalari shakllanadi.

3. Jamiyatga tayyor shaxslar shakllantirish: Inklyuziv ta’lim bolalarni nafaqat akademik bilim bilan, balki ijtimoiy ko‘nikmalar bilan ham ta’minlaydi. Bu, o‘z navbatida, kelajakda jamiyatga moslashuvchan, empatiya va hamkorlikka tayyor shaxslarni shakllantirishga yordam beradi.

Shunday qilib, inklyuziv ta’lim boshlang‘ich sinflarda bolalarning ijtimoiy, emotsional va akademik rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi. Bu nafaqat individual foyda, balki maktab va jamiyat uchun ham ijobiy natijalar beradi. Bolalar o‘zaro hamkorlikni o‘rganadi, o‘zini qadrlash hissini oshiradi, jamiyat esa tolerantlik va adolatni rivojlantiradi.

Inklyuziv ta’limni boshlang‘ich sinflarda samarali tashkil etish uchun o‘qituvchilar turli pedagogik yondashuvlar va metodlardan foydalanadilar. Ushbu usullar nafaqat bilim olish jarayonini osonlashtiradi, balki bolalarning individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va ijtimoiy ko‘nikmalarini shakllantiradi.

1. Differensial yondashuv: Differensial yondashuv darslarni o'quvchilarning individual qobiliyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Masalan:

- Matematik mashqlarni oddiy va murakkab variantlarga ajratish.
- O'quvchi ehtiyojiga qarab qo'shimcha ko'mak yoki qo'llanma berish.
- Til rivojida qiyinchiliklarga duch kelgan bolalar uchun audio yozuvlar yoki rasmlar qo'llanmalarni ishlatish.

Bu usul har bir bolaning bilimiga erishishini ta'minlaydi va ularni darsdan chetlashtirmaydi.

2. Kooperativ o'qitish: Kooperativ yondashuv bolalarni guruhlariga bo'lib ishlashga undaydi. Bu nafaqat akademik bilimni mustahkamlaydi, balki ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Misol:

- Guruh loyihalarida har bir bola o'z vazifasini bajaradi va sinfdoshlariga yordam beradi.
- O'yin yoki topshiriqlar orqali bolalar bir-biri bilan muloqot qiladi, fikr almashadi va muammolarni birgalikda hal qiladi.

Kooperativ o'qitish bolalarda hamkorlik, mas'uliyat va empatiya kabi muhim ijtimoiy qobiliyatlarni shakllantiradi.

3. Vizual va interaktiv materiallar Maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun vizual va interaktiv resurslardan foydalanish samarali hisoblanadi:

- Diagramma, rasm, karta, posterlar orqali mavzularni tushuntirish.
- Interaktiv o'yinlar, kompyuter yoki planshet dasturlari yordamida darsni qiziqarli qilish.

Bu yondashuv nafaqat qiyinchilikka duch kelgan bolalarga yordam beradi, balki umumiy sinfdagi bolalarning diqqatini jalb qiladi va bilimni mustahkamlaydi.

4. Shaxsiy rivojlanish rejalari Har bir bolaning individual rivojlanishiga e'tibor qaratish muhimdir. Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Har bir bola uchun alohida rivojlanish rejasi tuzish.
- Dars davomida yordam va qo'llab-quvvatlashni nazorat qilish.
- Bolaning yutuqlarini va qiyinchiliklarini muntazam kuzatib borish.

Shaxsiy rivojlanish rejasi bolalarning qobiliyatlarini maksimal darajada ochishga yordam beradi va dars jarayonida ularni faol ishtirok etishga undaydi.

Maktab amaliyotida inklyuziv ta'limni tatbiq etish tajribasi bolalarning bilim va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinflarda inklyuziv yondashuvni amalga oshirish uchun bir nechta samarali amaliy usullar qo'llaniladi.

1. Maxsus ehtiyojga ega bolalar bilan individual ishlash Maktabimizda maxsus ehtiyojga ega bolalar bilan alohida konsul'tatsiyalar va qo'llab-quvvatlash mashg'ulotlari o'tkaziladi. Masalan:

- Til yoki nutq rivoji bilan qiyinchilikka duch kelgan bola bilan individual mashg'ulotlar o'tkaziladi.
- Matematik qiyinchiliklarga duch kelgan bolalar uchun qo'shimcha vizual materiallar va topshiriqlar tayyorlanadi.

Bu yondashuv bolalarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularni sinfdagi faoliyatga jalb qiladi.

2. Guruh ishlari va kooperativ mashg'ulotlar Sinfdagi barcha bolalarni faol ishtirok etishini ta'minlash uchun guruh ishlari va kooperativ o'yinlar qo'llaniladi. Masalan:

- Guruh loyihalarida har bir bola o'z vazifasini bajaradi va sinfdoshlariga yordam beradi.
- Interaktiv o'yinlar orqali bolalar bir-birini qo'llab-quvvatlaydi va birgalikda muammolarni hal qiladi.

Bu usul bolalarda hamkorlik, mas'uliyat va empatiya ko'nikmalarini shakllantiradi.

3. O'qituvchilarning doimiy malakasini oshirish Maktabimiz o'qituvchilari muntazam seminar, trening va malaka oshirish kurslarida qatnashib, inklyuziv ta'lim metodlarini rivojlantiradi. Shu orqali:

- Dars jarayonida turli pedagogik usullarni qo'llash malakasi oshadi.
- Maxsus ehtiyojga ega bolalarning rivojlanishini kuzatish va qo'llab-quvvatlash tajribasi ortadi.

4. Dars jarayonida moslashtirilgan materiallardan foydalanish Darslarda differensial topshiriqlar, vizual diagrammalar, interaktiv o'yinlar va elektron resurslar ishlatiladi. Masalan:

- Matematik yoki til mashqlarida qiyinchilikka duch kelgan bolalar uchun qo'shimcha materiallar tayyorlanadi.
- Barcha bolalar uchun interaktiv o'yinlar orqali mavzular yanada tushunarli va qiziqarli bo'ladi.

Shu tajribalar maktabimizda inklyuziv ta'limning samarali ishlashini va har bir bolaning bilim olish imkoniyatini oshirishini ko'rsatadi. Bolalar nafaqat akademik bilim, balki ijtimoiy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi, o'zini jamiyatga moslashgan his qiladi va boshqalarning farqlarini hurmat qiladi.

Boshlang'ich sinflarda inklyuziv ta'lim bolalarning akademik, ijtimoiy va emotsional rivojlanishi uchun muhim vositadir. Tadqiqot va maktab tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziv yondashuvning samarali tashkil etilishi bolalarning o'zini qadrlash hissini oshiradi, bilimni egallash imkoniyatini kengaytiradi va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'lim bolalarga boshqalar bilan hamkorlik qilishni, muammolarni birgalikda hal qilishni va turli vaziyatlarga moslashishni o'rgatadi.

Maktab amaliyoti shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning samaradorligi quyidagi usullar orqali oshiriladi: differensial yondashuv, kooperativ o'qitish, vizual va interaktiv materiallardan foydalanish, shaxsiy rivojlanish rejalari. Masalan, guruh ishlari va interaktiv o'yinlar bolalarning bir-biriga yordam berish, fikr almashish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Maxsus ehtiyojga ega bolalar esa sinfdagi faoliyatga jalb qilinadi, o'zini qadrlangan va qabul qilingan his qiladi. Inklyuziv ta'limning ijtimoiy ahamiyati ham katta. U kichik yoshdan boshlab bolalarda boshqalarning farqlariga hurmat bilan qarash, boshqalar bilan birgalikda ishlash va tolerantlik kabi muhim qadriyatlarni shakllantiradi. Shu bilan birga, inklyuziv yondashuv jamiyatda diskriminatsiyani kamaytirishga, bolalarni jamiyatga faol integratsiya qilishga yordam beradi.

Kelajakda inklyuziv ta’limni rivojlantirish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

1. O’qituvchilar malakasini oshirish – pedagoglar muntazam trening va seminarlar orqali inklyuziv yondashuvlarni o’rganishi va amaliyotga tatbiq etishi kerak.
2. Resurslarni boyitish – darslar uchun vizual, interaktiv va audio materiallar yaratish, shaxsiy rivojlanish rejalarini ishlab chiqish.
3. Jamiyat va ota-onalarni jalb qilish – inklyuziv ta’lim jarayonida ota-onalar va jamiyat vakillarini hamkorlikka jalb qilish, bolalarning rivojlanishini kuzatish va qo’llab-quvvatlash.
4. Ilmiy tadqiqot va monitoring – inklyuziv ta’limning samaradorligini baholash, tajribalarni tahlil qilish va ilg’or metodlarni keng joriy etish.

Shunday qilib, boshlang’ich sinflarda inklyuziv ta’limning samarali tatbiqi nafaqat har bir bolaning individual rivojlanishiga xizmat qiladi, balki jamiyatda ham adolat, hurmat va hamkorlik ruhini shakllantiradi. Inklyuziv ta’limni rivojlantirish va kengaytirish kelajak avlodni bilimli, ijtimoiy jihatdan moslashgan va empatiya qobiliyati yuqori shaxslar sifatida tayyorlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti PF-6166-sonli Farmoni. (2020). Inklyuziv ta’limni rivojlantirishga oid chora-tadbirlar.
2. O’zbekiston Respublikasi Qonuni. (2019). Ta’lim to’g’risida.
3. Mamatova, A. (2024). Inklyuziv ta’lim tushunchasi va uning asosiy xususiyatlari. “Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali.
4. Aliqulov, D. Shh. (2023). O’zbekistonda inklyuziv ta’limni huquqiy asoslari takomillashtirish masalalari. Uzbekistan Law Review.
5. Hoshimova, M. M. (2024). O’zbekiston muassasalarida inklyuziv ta’lim uchun maxsus mutaxassisning yetishmasligi. TADQIQOTLAR.UZ.
6. Yusupova, I. I. (2025). Ommaviy maktablarda inklyuziv ta’limni tashkil etish, muammo va yechimlar, istiqbolli re-jalar. Jahon ilmiy–metodik jurnal “Tadqiqotlar”.
7. Rahmatullayeva, M., Quvonov, E. (2025). Inklyuziv ta’lim modellari. Fan, ta’lim, texnologiya va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida rivojlanish istiqbollari.
8. Valiyev, I. I. (2024). O’zbekistonda inklyuziv ta’lim asoslari va istiqboli. Modern Education and Development, 16(5).
9. Saidova, N. B. (2024). Inklyuziv ta’lim - barcha talabalar uchun teng ta’lim imkoniyatlarini ochish kaliti. Xorazm Mamun akademiyasi axborotnomasi.
10. Haydarova, E. U. (2025). Inklyuziv ta’limning afzallik va kamchiliklari. (Talaba tez nomasi)